

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/115/156-158>

Suray Öməröva

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant

<https://orcid.org/0009-0001-7735-9041>
surayomrova@gmail.com

Müstəqillik dövründən sonra Azərbaycan teatrında mövcud olan tendensiyalar

Xülasə

Müstəqillik dövründən sonra Azərbaycan teatrında fərqli üslublar ortaya çıxmağa başlayır. Xüsusilə də, Sovet dövründən sonra milli irsə, milli pyeslərə yenidən müraciətlər olunur. Həmçinin dünya teatrında gedən proseslər, yaranan yeni teatr istiqamətləri Azərbaycan teatrına təsir etməyə başlayır. Sözügedən zaman çərçivəsində novator rejissorlar bu prosesdə yaxından iştirakı ilə seçilib. Həmin dövrdən etibarən Azərbaycan teatrında Hüseynağa Atakişiyevin, Vəqif İbrahimoğlunun, Azər Paşa Nemətovun, Cənnət Səlimovanın, Mehriban Ələkbərzadənin, Bəhram Osmanovun, Bəxtiyar Xanizadənin yaradıcı fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Adlarını qeyd etdiyimiz rejissorlarımız sənətdə hər zaman peşəkar fəaliyyətləri ilə seçilib. Hətta onların bir qismi fəaliyyətləri nəticəsində Azərbaycanda yeni üslublu teatrlar yaratmışdılar. Bu teatrlardan Bakı Kamera Teatrının, YUĞ Teatrının, Pantomima Teatrının adlarını qeyd edə bilərik. Teatr tariximizə nəzər yetirdikdə görürük ki, bu teatrlardan bir qismi təəssüflər olsun ki, öz fəaliyyətini başa vurub. Lakin onlar arasından bəziləri isə bu gün də fəaliyyətini davam etdirir və teatr mədəniyyətimizdə önəmli yer tutur. Bu baxımdan teatr tariximizdə Müstəqillik dövründən sonrakı mərhələ önəmli rola malikdir.

Açar sözlər: *Azərbaycan teatri, rejissor, teatr tarixi, Müstəqillik dövrü, Sovet dövrü, teatr mədəniyyəti*

Suray Omarova

Azerbaijan State University of Culture and Arts
Master student

<https://orcid.org/0009-0001-7735-9041>
surayomrova@gmail.com

Trends in Azerbaijani Theatre After the Independence Period

Abstract

After the independence period, different styles began to emerge in Azerbaijani theatre. Especially after the soviet era, there has been a renewed interest in national heritage and national plays. The processes taking place in the world of theatre and the emergence of new theatrical directions are also beginning to influence Azerbaijani theatre. During the mentioned time frame, innovative directors stood out for their close involvement in the process. Since that period, the creative activity of Huseynaga Atakishiyev, Vagif Ibrahimoglu, Azer Pasha Nematov, Jannat Salimova, Mehriban Alekbarzadeh, Bahram Osmanov, Bakhtiyar Khanizadeh has held special significance in Azerbaijani theatre. The directors we have mentioned have always stood out in art for their professional work. Some of them had even established new-style theaters in Azerbaijan as a result of their activities. Among these theaters, we can mention the Baku Chamber Theater, the YUGH Theater, the Pantomime Theater. When we look at the history of our theater, we see that, unfortunately, some of these theaters have ceased their activities. However, some of them are still active today and hold an important place in our theatre culture. In this regard, the post-Independence period holds an important role in the history of our theatre.

Keywords: *Azerbaijani theatre, director, history of theatre, period of Independence, soviet period, theatre culture*

Giriş

Müstəqillik dövründən etibarən yaradıcı gənc rejissorlar fəaliyyətlərində avanqard üsluba müraciət edirlər. Çünki keçən əsrin sonlarından etibarən dünya teatrında avarad üslub tendensiyası hökm sürürdü. Bu dövrdə yenilikçi gənc rejissorların diqqətini studiyaçılıq hərəkəti də cəlb edirdi. Onlar studiyaçılıq hərəkətində yayılmış yeni ifadə üsullarını milli teatrımıza tətbiq etmək istəyirdilər. Bunlarla birgə qeyd edə bilərik ki, Rusiyadakı teatrlarda gedən proseslər də teatrımıza təsir edirdi. Çünki teatrımız rus teatrları ilə sıx şəkildə əməkdaşlıq edirdi (Məmmədli, 1999; Əlizadə, 2008). Bu dövrdə peşəkar teatr rejissorlarımız özünəməxsus teatr konseptlərini müəyyənləşdirməklə teatr mədəniyyətimizdə zəngin ənənə formalaşdırmağı bacarmışdılar. Sonrakı mərhələdə gənc rejissorlar nəslə sözügedən ənənə əsasında yetişmiş və müasir teatrımızın rejissurasında önəmli rol oynamışdılar (Rəhimli, 2005).

Tədqiqat

Azərbaycan teatrının novator rejissorlarından olan Vəqif İbrahimovun ötən əsrin 80-ci illərinin sonu 90-ci illərinin əvvəllərində yaradıcı fəaliyyətində milli irsə müraciəti ilə seçilir. O, bu dövrdə “Salam”, “Oğul”, “Xatun” kimi tamaşalara quruluş vermişdi. Sadalanan tamaşalardan 1990-cı ildə hazırlanmış “Oğul” və 1992-ci ildə hazırlanmış “Xatun” tamaşalarını rejissor “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı əsasında hazırlamışdır. Bundan əlavə V.İbrahimov 1989-cu ildə özünün Həsən Turabovla birlikdə yaratdığı YUG Teatrında şeirlər, qəzəllər, poemalar əsasında tamaşalara quruluş verirdi (Rəhimli, 2004). Rejissor Füzulidən “Dad”, “Leyli demə”, V.Əbdürrəhman “Ən gülməli ölüm”, M.Şəhriyevdən “Salam”, Xətəidən “Dəhnamə”, Ramiz Rövşəndən “Gəl gedək” kimi tamaşaları müxtəlif vaxtlarda səhnələşdirmişdi. YUG Teatrında həmin dövrdə postmodernizm tendensiyası hökm sürürdü. Sonrakı dövrlərdə bu teatrda gənc rejissorlar tərəfindən hazırlanmış tamaşalarda postdramatik teatr elementlərinə rast gəlmək olur (Rəhimli, 2010; Rüstəmov, 2016).

Hüseynağa Atakişiyev yaradıcı fəaliyyətində epik teatr konsepsiyasından bəhrələnir. Onun xüsusilə M.F.Axundzadənin pyesləri əsasında hazırlamış olduğu tamaşalarda bu məqam özünü göstərir. Rejissorun yaradıcılığında milli folklor ənənələri yeni konsept çərçivəsində teatr mədəniyyətimizə təqdim edilir (Rüstəmov, 2016). H.Ətəşiyev yaradıcı fəaliyyəti dövründə Avropa dramaturgiyasının qiymətli əsərlərinə də yaddaqalan quruluşlar vermişdir. Onun “Xırs Quldurbasan”, “Hacı Qara” (M.F.Axundzadə), “Knyaz” (H.Cavid), “Aydın” (C.Cabbarlı), “Əks-səda” (N.Xəzri), “Romeo və Cülyetta”, “Kral Lir” (U.Şekspir) və digər pyeslər əsasında hazırlamış olduğu tamaşalar maraqlı quruluşları ilə seçilmişdir (Rəhimli, 2004; Talıbzadə, 2015).

Azər Paşa Nemət də öz uğurlu və məhsuldar yaradıcılığı ilə milli rejissuramızda önəmli rol oynayır. Onu Azərbaycan teatr avanqardının əsas nümayəndələrindən biri hesab etmək olar. Gənc Tamaşaçılar Teatrında, Akademik Milli Dram Teatrında hazırlamış olduğu tamaşalarda da bu tendensiya aydın müşahidə olunur (Əlizadə, 1998; Talıbzadə, 2009).

Rejissor Cənnət Səlimova müstəqillik dövründən sonra yaratmış olduğu Bakı Kamera Teatrına öz tələbələrini, istedadlı aktyor və rejissorları cəlb edir. Onun yaratmış olduğu Bakı Kamera Teatrı öz üslubuna, istiqamətinə görə teatr mədəniyyətimizdə seçilirdi. C.Səlimovanın quruluş verdiyi və Bakı Kamera Teatrında səhnələşdirdiyi “Ruh”, “Məkkəyə gedən yol” kimi tamaşaları məhz həmin dövrün məhsulu idi (Dadaşov, 2015).

Müstəqillik dövründən sonra teatr rejissuramızın əsas simalarından olan Bəhram Osmanovun yaradıcılığında realizm prinsipləri özünü göstərir. Xüsusilə də bu onun Gənc Tamaşaçılar Teatrında və Akademik Milli Dram Teatrında quruluş verdiyi tamaşalarda müşahidə edilir. Rejissorun 2018-ci ildə Migel de Servantesin “Lamançlı Don Kixot” romanı əsasında quruluş verdiyi və səhnələşdirdiyi “Don Kixot” tamaşası xüsusilə seçilir. O, bu tamaşasında hadisələrin bəzilərinə müasir dövrdə təqdim edir. Tamaşada Don Kixot rolunda Qurban İsmayilov, Sanço-Pansa rolunda isə Şövqi Hüseynov çıxış edir (Rəhimli, 2018).

Teatr tariximizdə avanqard teatr estetikası çərçivəsində tamaşalar hazırlamış rejissorlardan biri də Mehriban Ələkbərzadədir. Rejissorun teatr tariximizdə yaddaqalan tamaşalarından “Sənsiz”, “Dəfn edilməmiş ölümlər”, “Poçt şöbəsində xəyal”, “Herostratın unudun”, “Müəmmalı bir qətl üç versiyası”,

“Cəza”, “İsgəndərə yeni namə”, “Mənəm...mən”, “Nuri-Didə Ceyhun” və digərlərinin adlarını qeyd etmək olar.

Azərbaycanda ilk dəfə Pantomima teatrının yaradıcısı Bəxtiyar Xanızadənin absurd dramaturgiyanın önəmli nümayəndələrində hesab edilən S.Bekketin “Bir aktyor üçün him-cim oyunu” əsəri əsasında hazırlamış olduğu “Ümid” tamaşası teatr tariximizdə ilk sözsüz tamaşa idi (Talıbzadə, 2009). Özünün müəllifi olduğu “Samurayın ölümü”, “Zibillik pərvanələri”, “Eşq”, “Bayraqdarlar”, “Nağaraçılar” pantomima teatri üslubunda yazılmış fərqli, bənzərsiz əsərlərdir (Vəliyev, 2009). Müasir dövrdə də özünəməxsus seyrçi auditoriyası olan Pantomima Teatrındakı tamaşalarda modern teatr ünsürləri də müşahidə edilir. Pantomima Teatrının yaranması Müstəqillik dövründən sonra Azərbaycan teatr tarixində önəmli rola malikdir.

Nəticə

Dünya teatrlarında yaranan, hökm sürən yeni teatr istiqamətləri, tendensiyalar Müstəqillik dövründən sonra Azərbaycan teatrına da təsir edir və müxtəlif üslublu teatrların yaranmasına səbəb olur. Yaranan yeni üslublu teatrlarda gənc aktyor və rejissorlar nəslə yetişir. Bu dövrdə Azərbaycan teatr rejissurasında müxtəlif sənət təfəkkürünə, fərqli üslublara malik rejissorlar öz yeni ruhlu düşüncələri, fəaliyyətləri ilə teatr mədəniyyətimizə töhfə verirdilər. Teatr tariximizə nəzər salsaq görürük ki, müstəqillik dövründən sonrakı mərhələdə Azərbaycan Teatrında modern teatr prinsipləri, postdramatik teatr tendensiyası ortaya çıxır.

Ədəbiyyat

1. Dadaşov, A. Ə. (2015). *Rejissor Cənnət Səlimova: Dərs vəsaiti*. İnkişaf Şirkəti.
2. Əlizadə, M. (1998). *Teatr: Seyr və sehr... (Milli teatr prosesini problemləri)*. Elm Nəşriyyatı.
3. Əlizadə, M. (2008). *Dördüncü ölçünün rəngləri*. El Nəşriyyatı.
4. Məmmədli, Y. Ə. (1999). *Rejissorlarla üz-üzə... Araz Nəşriyyatı*.
5. Rəhimli, İ. (2004). *Azərbaycan teatrının estetik prinsipləri*. Çapaşoğlu.
6. Rəhimli, İ. (2005). *Azərbaycan teatr tarixi*. Çapaşoğlu.
7. Rəhimli, İ. (2010). *Zaman zaman içində*. Kitab Aləmi.
8. Rəhimli, İ. (2018). *Səhnə fədailəri* (Cild 3). Şərq-Qərb.
9. Rüstəmov, Q. E. (2016). *Gələcəyin tarixi: Esse*. Mürəcim.
10. Talıbzadə, A. (2009). *Mehdi müəmması və ya sənətdə konseptual hamletizm*. Elm və Təhsil.
11. Talıbzadə, A. (2015). *Teatral freskalar*. Elm və Təhsil.
12. Vəliyev, Ə. (2009). *Əqidə, ruh və teatr*. Stil Matbaacılıq.

Daxil oldu: 24.01.2025

Qəbul edildi: 03.03.2025